

De buitengewone rijksbelasting van 1916 en zijn uitwerking op het Aversionalverdrag in Schaumburg-Lippe

Heinz K. Selig (vert.en bew. Ryan Boons)

0. Schaumburg – Lippe

Het gebied Schaumburg-Lippe komt overeen met het huidige gebied van de Landkreis (district) Schaumburg in het Bundesland (bondsstaat) Niedersachsen. Al sinds de 12^e eeuw zijn er graven van Schaumburg geweest. Het graafschap Schaumburg-Lippe (vanaf 1809 vorstendom, vanaf 1918 vrijstaat) ontstond in 1647 na het uitsterven van deze Schaumburger graven. Door erfkwesies werd het graafschap gedeeld, waarbij een deel onder de naam Schaumburg-Lippe voortaan door een nevenlijn van het huis Lippe werd geregeerd, terwijl het andere deel als graafschap Schaumburg aan Hessen toeviel.

Schaumburg-Lippe ligt tussen de rivieren Weser en Leine, overigens zonder dat het aan deze rivieren grenst. Het grenst aan het latere koninkrijk Hannover en aan Westfalen (later deel van het koninkrijk Pruisen). Qua oppervlakte is het dan de op een na kleinste bondsstaat (340 km²) van het Duitse Rijk.

Het vorstendom Schaumburg-Lippe bleef van alle kleine staatjes in Duitsland het langst zelfstandig. Pas in 1946 vormde het met Braunschweig, Oldenburg en de provincie Hannover de bondsstaat Niedersachsen.

1. Posthistorische uitgangssituatie van het Aversionalverdrag

Op 24 april 1871 vroeg de regering van Schaumburg-Lippe in Bückeburg aan het Generalpostamt in Berlin of haar overheidsinstellingen en beambten vanaf 1 juli 1871, op grond van § 11 van de wet op de portvrijdom van 5 juni 1869, mochten deelnemen aan de regeling voor het afkopen van portokosten. Op 9 mei 1871 deelde de postmeester-generaal Heinrich von Stephan hun mee, dat hij tot overeenstemming wilde komen over een afkoopsom (Aversum).

Aan de postzendingen zou voortaan door de aanduiding “frei lt. Aversum 8”, respectievelijk “frei lt. Avers. 8” te zien zijn dat ze vielen onder het achtste Aversionalverdrag met het Generalpostamt. Om een berekeningsgrondslag voor een afkoopsom vast te kunnen stellen, stelde de postmeester-generaal voor om in de periode van 1 juni tot 28 juni 1871 de porti te noteren, waarmee de regering in Bückeburg op 12 mei 1871 akkoord ging. Haar schrijven ging vergezeld van een zegelspecimen met het opschrift “frei lt. Avers. Nr. 8. / Fürstl. Schaumburg-Lippische Regierung”.

1.1 Begripsbepaling

In dit artikel wordt verder de term aversionalzegels (Marken) gebruikt. Volgens de gangbare aanduiding (*1) zou de term aversionaletiketten (Zettel) beter zijn geweest. De auteur heeft echter bewust voor aversionalzegels gekozen, omdat in alle verdragsdocumenten van Schaumburg-Lippe met de Reichspost, in de

uitvoeringsvoorschriften voor de overheidsinstellingen en in andere aversional-verdragen steeds werd gesproken over aversionalzegels, maar ook over plakzegels of zegels. Het zijn echter geen postzegels. Ruim geïnterpreteerd zou hoogstens gesproken kunnen worden van voorlopers van dienstzegels.

1.2 Aversionalzegels

Gedurende de looptijd van het Aversionalverdrag tussen 1871 en 1920 bleef de grootte van de zegels nagenoeg gelijk (22 x 20 mm), terwijl bij herdruk talrijke kleurvariaties van de groene kleur ontstonden, die bij het nadrukken van de afzonderlijke uitgaven zijn aangetoond. Ook de tekst op de zegels vijf keer veranderd:

- De eerste uitgave van 1871 droeg het opschrift "Frei lt. Avers. Nr. 8 Fürstl. Schaumburg-Lippische Regierung",
- Op de tweede uitgave van 1885 staat "Frei lt. Avers. Nr. 8 Fürstl. Schaumburg-Lippische Landesregierung" en
- Op de derde uitgave van 1893 staat weer: "Frei lt. Avers. Nr. 8 Fürstl. Schaumburg-Lippisches Ministerium".
- Op aandringen van de Reichspost kregen de aversionalzegels in 1904 het opschrift "Frei durch Ablösung Nr. 8 Fürstl. Schaumburg-Lippisches Ministerium".
- En nadat het vorstenhuis in 1918 was afgedankt veranderde het opschrift tenslotte in "Frei durch Ablösung Nr. 8 Schaumburg-Lippisches Ministerium".

1.3 Deelnemers aan het Aversionalverdrag

In 1916 vielen in Schaumburg-Lippe de volgende overheidinstellingen en beampten onder het Aversionalverdrag:

1. Fürstliches Ministerium in Bückeburg
2. Fürstliches Landgericht in Bückeburg
3. Fürstliches Amtsgericht in Bückeburg
4. Fürstliches Amtsgericht in Stadthagen
5. Fürstliches Landratsamt in Bückeburg
6. Fürstliches Landratsamt in Stadthagen
7. Fürstliches Landesbauamt in Bückeburg
8. Fürstliches Katasteramt in Bückeburg
9. Fürstl. Gendarmerie-Kommando in Bückebg.
10. Fürstl. Gendarmerie-Sektion in Bückebg.
11. Fürstl. Gendarmerie-Sektion in Stadthagen
12. Fürstl. Gendarmerie-Sektion in Hagenburg
13. Fürstl. Gendarmerie-Sektion in Lindhorst
14. Fürstl. Gendarmerie-Sektion in Meinsen
15. Fürstl. Gendarmerie-Sektion in Sülbeck
16. Fürstl. Gendarmerie-Sektion in Steinbergen
17. Fürstl. Staatsanwaltschaft in Bückeburg
18. Fürstl. Amtsanwaltschaft in Stadthagen
19. Fürstl. Gewerbekommission in Bückeburg

20. Fürstl. Landeskasse in Bückeburg
21. Fürstl. Ablösungstilgungskasse in Bückeburg
22. Fürstl. Gymnasialdirektor in Bückeburg
23. Fürstl. Landesschulinspektor in Bückeburg
24. Steuererheber Rinne in Bückeburg
25. Steuererheber Wehling in Stadthagen
26. Fürstl. Veranlagungsamt in Stadthagen
27. Amtsanwalt in Forstsachen in Baum
28. Amtsanwalt in Forstsachen in Bückeburg
29. Amtsanwalt in Forstsachen in Stadthagen-Bruchhof
30. Amtsanwalt in Forstsachen in Berghol
31. Gerichtsvollzieher Vehling in Bückeburg
32. Gerichtsvollzieher Schomburg in Stadthagen
33. Kreisphysikus Dr. Burchard in Bückeburg

2. Politieke uitgangssituatie ten tijde van de buitengewone rijksbelasting

De bevolking leed in 1916 tijdens de Eerste Wereldoorlog zwaar onder het gebrek aan levensmiddelen. De drang naar vrede werd steeds sterker. Deze drang stond in schril contrast met de houding van de rijksregering die de oorlog wilde voortzetten tot de volledige overwinning op de tegenstander. Deze steeds moeilijker wordende binnenlandse situatie, bracht de rijksregering van Von Bethmann Hollweg ertoe om steeds weer nieuwe financieringsbronnen te zoeken om de almaar stijgende oorlogskosten te dekken. Om deze reden kwam het op 21 juni 1916 tot een "Gesetz, betreffend eine mit den Post- und Telegraphengebühren zu erhebende ausserordentliche Reichsabgabe" (*2), een wet betreffende een buitengewone rijksbelasting, oftewel een oorlogsbelasting op de post- en telegraaf tarieven (zie afb. 1).

Deze oorlogsbelasting was van toepassing op alle algemene posttarieven, die sinds 1 januari 1875 nagenoeg ongewijzigd waren gebleven. Zo werden de tarieven na het in werking treden van de wet op 1 augustus 1916 zonder uitzondering met 50% verhoogd (*3). Voor een lokale brief en een briefkaart moesten voortaan 7½ Pfennig worden betaald in plaats van 5, voor een interlokale brief voortaan 15 Pfennig in plaats van 10.

De wet werkte door in alle 34 tussen de afzonderlijke Duitse staten en de Rijkspost afgesloten aversionalverdragen. En de daaraan verbonden jaarlijks te betalen afkoopsommen werden natuurlijk verhoogd.

Reichs-Gesetzblatt

Jahrgang 1916

Nr. 138

Inhalt: Gesetz, betreffend eine mit den Post- und Telegraphengebühren zu erhebende außerordentliche Reichsabgabe. S. 277. — Verordnung über das Inkrafttreten des Gesetzes, betreffend eine mit den Post- und Telegraphengebühren zu erhebende außerordentliche Reichsabgabe. S. 280. — Bekanntmachung über die Preise für Düngemittelsäcke. S. 280.

(Nr. 5277) Gesetz, betreffend eine mit den Post- und Telegraphengebühren zu erhebende außerordentliche Reichsabgabe. Vom 21. Juni 1916.

Wir Wilhelm, von Gottes Gnaden Deutscher Kaiser, König von Preußen u.

verordnen im Namen des Reichs, nach erfolgter Zustimmung des Bundesrats und des Reichstags, was folgt:

§ 1

Die in der nachfolgenden Zusammenstellung bezeichneten Reichsabgaben werden neben den Post- und Telegraphengebühren erhoben.

Afb. 1: "Gesetz, betreffend eine mit den Post- und Telegraphengebühren zu erhebende außerordentliche Reichsabgabe"

3. Gevolgen voor Schaumburg-Lippe

Nu waren er in het vorstendom Schaumburg-Lippe vóór 1915 al regelmatig meningsverschillen tussen de Oberpostdirektion (OPD) van de Reichspost in Minden en de regering van Schaumburg-Lippe over de hoogte van de jaarlijkse afkoopsom. Dit leidde er zelfs toe dat het Aversionalverdrag tijdelijk werd geschorst. De laatste overeenkomst was op 1 april 1913 in werking getreden onder de voorwaarde dat vanaf 1914 ieder jaar een nieuw onderzoek naar de afkoopsom werd gedaan door middel van een kwartaalafdracht. De eerste afdracht die in het kader daarvan werd gedaan, vond plaats tussen 1 februari en 10 april 1914. Er moest een bedrag van 10.796,64 Mark aan de OPD Minden worden betaald.

Nu waren in de jaren 1915 en 1916 wegens de moeilijke situatie door de Eerste Wereldoorlog geen nieuwe onderzoeken meer uitgevoerd (*4). Er was voor Schaumburg-Lippe dus geen zekere basis meer aanwezig voor de verhoging van de afkoopsom door de oorlogsbelasting. Daarop nam de Fürstlich Schaumburg-Lippische Ministerium op 19 juli 1916 het volgende uitvoeringsbesluit betreffende het doorvoeren van de oorlogsbelasting: "*Wegen der Schwierigkeiten, die mit*

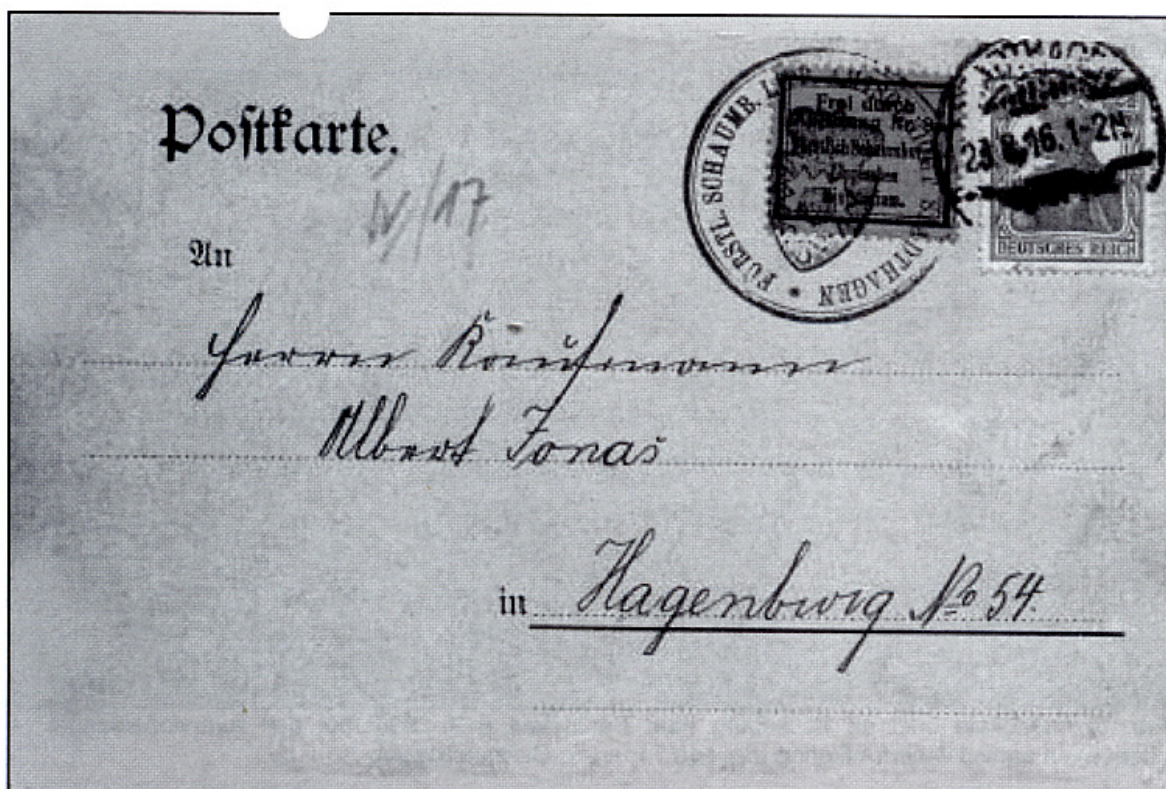
einer zu diesem Zweck erforderlichen erneuten Zählung, der unter das Ablösungsverfahren fallenden Postsendungen verbunden sein würde, ist von der Aufnahme der Zuschläge in die im Übrigen vom hiesigen Staat (gemeint ist Schaumburg-Lippe) an die Reichspostverwaltung zu zahlende Pauschsumme Abstand genommen. Es bleibt danach nur der Weg einer Freimachung aller einzelnen, von den Behörden und Beamten ausgehenden zuschlagspflichtigen Sendungen in Höhe des Zuschlags (zie afb.2) übrig.“

Zusammenstellung der Reichsabgaben im Post- und Telegraphenverkehr		
Nr.	Gegenstand	Als Reichsabgabe wird ein Zuschlag zu den Post- und Telegraphengebühren erhoben in Höhe von
1.	Briefe	
	a) im Orts- und Nachbarortsverkehr	2½ Pf.
	b) im sonstigen Verkehr	5 „
2.	Postkarten	2½ „
3.	Pakete	
	I. bis zum Gewichte von 5 Kilogramm	
	a) auf Entfernungen bis 75 Kilometer einschließlich	5 „
	b) auf alle weiteren Entfernungen	10 „
	II. beim Gewicht über 5 Kilogramm	
	a) auf Entfernungen bis 75 Kilometer einschließlich	10 „
	b) auf alle weiteren Entfernungen	20 „

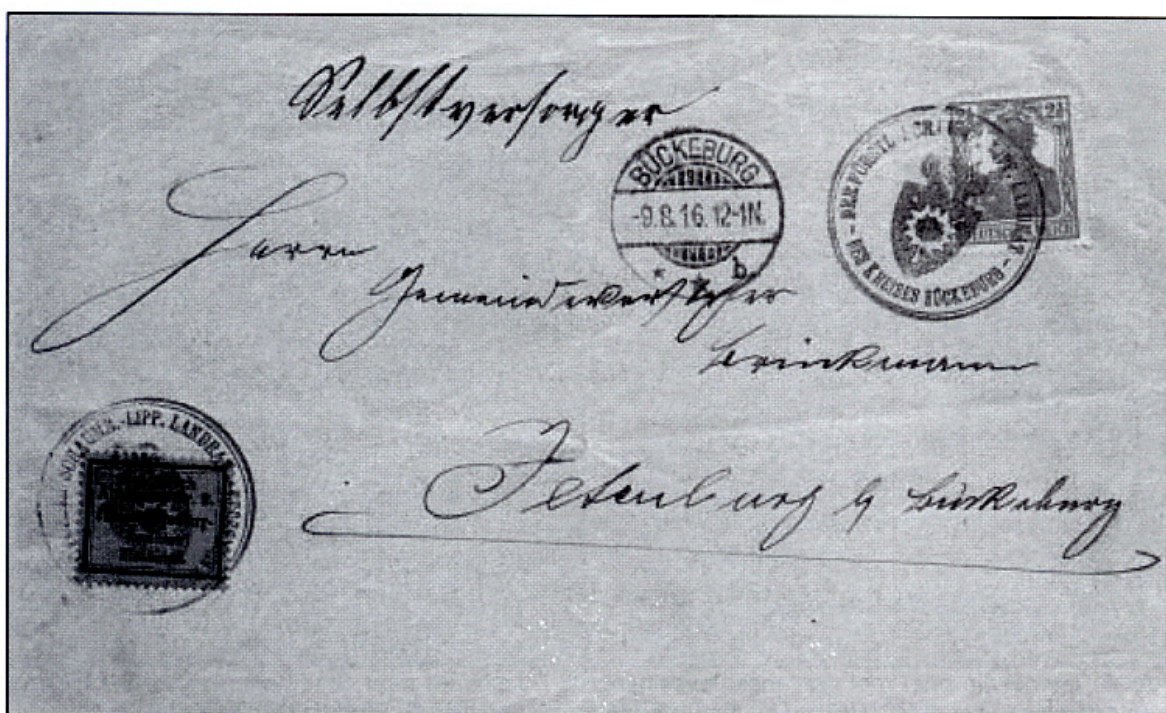
von jeder
Sendung

Afb. 2: Samenstelling van de oorlogsbelasting op post- en telegraafstarieven.

Dus: de regering van Schaumburg-Lippe was het niet eens met de nieuwe afkoopsom, waardoor zij besloot om het oude afkoopbedrag te blijven betalen en voor de toeslag als gevolg van de oorlogsbelasting voortaan postzegels te gaan gebruiken. De onder het verdrag vallende overheidsinstellingen en beambten moesten bij de regering melden welke postzegels zij nodig hadden en hoeveel. Daarnaast moesten zij een portoboek gaan bijhouden, waarmee het gebruik van de postzegels moest worden aangetoond. De benodigde postzegels werden vervolgens door de Fürstliche Landeskasse gekocht en op aanvraag van de afzonderlijke overheidsinstellingen en beambten - zonder betaling - aan hen verstrekt voordat de oorlogsbelastingwet op 1 augustus 1916 van kracht werd. De overheden moesten deze postzegels dus naast de aversionalzegels gaan gebruiken (*5). In de afbeeldingen 3 tot en met 6 worden poststukken getoond met toepassing van diverse tarieven.

Afb. 3: Briefkaart uit Stadthagen naar Hagenburg van 28-8-1916 met Aversionalzegel (4^e uitgave) en aanvullende frankering met een 2½ Pfennig Germaniazegel.

Afb. 4: Lokale brief uit Bückeburg van 9-8-1916 met Aversionalzegel (4^e uitgave) en aanvullende frankering met een 2½ Pfennig Germaniazegel.

Deze eenzijdige maatregel van Schaumburg-Lippe, om de oorlogstoelagen te voldoen door op de postzendingen postzegels bij te plakken en niet de hogere afkoopsom uit het Aversionalverdrag te betalen, bleef niet lang zonder gevolgen. De OPD Minden richtte aan de Fürstlich Schaumburg-Lippische Regierung "das dringende Ersuchen, dem von allen anderen deutschen Bundesstaaten, die am Ablösungsverfahren beteiligt sind," om zich aan te sluiten bij de "gewählten Verfahren einer Erhöhung der Pauschsumme auf Grund von Zählungen der Postsendungen" (*6). Men kreeg dus het zeer dringende verzoek om alsnog mee te doen. Uiteindelijk kwam men met de OPD Minden tot overeenstemming dat de in de andere Bondsstaten vastgestelde afdracht niet in Schaumburg-Lippe zou worden doorgevoerd. In plaats daarvan konden dan in de periode van 16 tot en met 29 september en van 1 tot en met 14 november voor de oorlogsbelasting gebruikte postzegels voor het onderzoek naar de afkoopsom worden gebruikt.

Op 16 september 1916 vaardigde het Fürstlich Schaumburg-Lippische Ministerium het volgende besluit uit: "Im Einvernehmen mit der Postverwaltung ordnen wir hiermit an, dass das jetzige Verfahren die Verwendung von Zuschlagsfreimarken zwecks Erhebung der Reichsabgabe mit Ablauf des 14. November d.Js (1916) einzustellen ist" (*7). Stoppen dus met die postzegels erbij.

Een onderzoek naar het gebruik in Schaumburg-Lippe van postzegels voor de oorlogsbelasting leverde een bedrag op van 253,05 Mark. Dit bedrag leverde een verhoging van de afkoopsom op van 30,466%. De vanaf 1 augustus 1916 jaarlijks aan de OPD Minden af te dragen afkoopsom steeg met 3.289,30 Mark tot 14.085,94 Mark (*4).

4. Literatuur en bronnen

1. Die Averszettel der Deutschen Reichspost / Alfred Beckstädt. – Berlin, 1963.
2. Reichsgesetzblatt Jahrgang 1916, Nr. 138, Blz. 146 e.v. (Nr. 5277)
3. Michel Deutschland Spezialkatalog 1993, Blz. 186
4. Frei lt. Avers. Nr. 8 / Hubert Gora. – Braunschweig, Postgeschichtliche Blätter Hannover, juni 1980. – Heft 4.
5. N.M. Fürstlich Schaumburg-Lippisches Ministerium Akte 8 659 vom 19. Juli 1916.
6. N.M. Fürstlich Schaumburg-Lippisches Ministerium Akte 10 371 vom 6. September 1916.
7. N.M. Fürstlich Schaumburg-Lippisches Ministerium Akte 10 801 vom 16. September 1916

Het bovenstaande artikel en de illustraties zijn met toestemming van de auteur overgenomen van zijn webpagina www.schaumburgerpostgeschichte.de en in het Nederlands vertaald. De auteur hecht eraan dat in dit verband ook het boek "Deutsche Inflation 1916-1923" van Günther Bechtold, Berlin, 2002 wordt vermeld, waarin zijn artikel eveneens vrijwel woordelijk is opgenomen (red.).